

A VONZÁS SZABÁLYAI – Hogyan választanak társat az emberek?* –

LŐRINCZ László

BCE Szociológia és Társadalompolitika Intézet
H-1093 Budapest, Fővám tér 8.; email: lorincz@infrapont.hu

BEVEZETÉS

Ebben a tanulmányban azokat az elméleteket, és az ezekre épülő empirikus kutatásokat kísérem meg összegezni és rendszerbe foglalni, melyek azt magyarázzák, hogyan választanak társat az emberek. A kérdés persze az, hogy milyen társat. Házastársat? Élettársat? Alkalmi vagy tartós „kapcsolatot”? Esetleg barátot, „lelki társat”? A tanulmány fő célja a párválasztással kapcsolatos elméletek bemutatása. Érdeklenség, hogy az elméletek egy része ugyanúgy vonatkozik a barátok választására is, így a tanulmányban gyakran esik szó majd erről is. A cikk párválasztással kapcsolatos elméletek egységes elméleti keretben való bemutatása után kitér a speciális esetekre – arra, hogy hogyan különbözik a párválasztás az alkalmi vagy tartós kapcsolatok és a házasság esetében, vagy a férfiak és nők esetében.

Az áttekintés eredetileg az internetes ismerkedésről szóló kutatásomhoz szolgált elméleti alapként. Amikor azt a kérdést tettem fel, hogy mennyiben más a párválasztás az interneten, mint hagyományos esetekben, először tudnom kellett, hogyan is választanak párt az emberek általában. Az irodalom áttekintése során azt láttam, hogy egy ilyen rendszerező összefoglalás önmagában is érdekes lehet, azon túl is, hogy kiindulást jelenthet a témával most ismerkedők számára. Egyrészt azért, mert az elméleti koncepciók bizonyos esetekben hézagosak, határaik nem világosak, így ez a rendszerezés megkönnyíti az áttekintést. Másrészt, a párválasztás kérdésével több tudományterület is foglalkozik, melyek meglepően kevésbé reflektálnak egymásra, így a tanulmány egyik célja az, hogy az olvasó egységes keretben láthassa a szociológiai elméletek és kutatások mellett a témával kapcsolatos szociálpszichológiai eredményeket is. Végül, annak ellenére, hogy kifejezetten sok publikáció foglalkozik a témával, több alapvető kérdés még nyitott, így ez a terület további érdekes kutatási lehetőségeket biztosíthat a szociológusok számára.

Mint azt Bukodi Erzsébet (2004) is említi, a párválasztás kérdésének, mely nagyon „emberi” téma, ilyen „materialista” elméleti tárgyalása meglehetősen embertelennek tűnhet. Valóban, ez a kérdés a közgondolkodásban sokkal inkább a romantikus szerelem, mint a hideg számítás körébe tartozik, így sokkal inkább a költészet, és nem a tu-

* Ez az összefoglaló a szerző „Párválasztás az interneten” című Ph.D kutatása keretében jött létre. A kutatást az OTKA a 49432 sz. projekt („Társadalmi megoldások és társadalmi kudarcok”) keretében támogatja. A kutatást, és így a tanulmány létrejöttét támogatta továbbá az Informatikai és Hírközlési Minisztérium az E-magyarország Ösztöndíjprogram keretében. Az összefoglaló elkészítéséhez nyújtott segítségért szeretnék továbbá köszönetet mondani Uwe Matzatnak és Tardos Róbertnek.

domány oldaláról való megközelítés tűnhet helyesnek. A párválasztásnak azonban jelentős következményei vannak a társadalom szerkezetére vonatkozóan. A különböző társadalmi csoportok közötti házasság a társadalom nyitottságát vagy zártságát mutatja: a házassági mobilitás a társadalmi mobilitás egy formája. A barátságokra jellemző homofília pedig a kapcsolatháló-elemzés szempontjából érdekes.

A szociológia általában két tényezőre vezeti vissza a társ-választást mind a párkapcsolatok, mind a barátság esetén: a preferenciákra és a lehetőségekre (Kalmijn 1998; Bukodi 2002). Az irodalomból ezt a két fogalmat *meeting* és *mating-ként* (találkozás és párválasztás) is ismerhetjük (Verbrugge 1977). Míg a preferenciák azért fontosak, mert ezek írják le, kihez vonzódunk, addig lehetőségek határozzák meg azt a csoportot, akiből a preferenciáink alapján párt választhatunk. Két elméletet ismertettek a preferenciák leírására: a csereelméletet, illetve a vonzalom-elméletet. A lehetőségekkel kapcsolatos kutatások a csoport-tulajdonságok (méret, heterogenitás) hatását vizsgálják a házasságra (homogámiára) és a barátságra (homofiliára).

PREFERENCIÁK

A csereelmélet

A csereelmélet eredeti változata (Thibaut–Kelley 1959; Homans 1961) szerint az emberek a kapcsolatokban a másik embertől kapott jutalmakkal és a felmerülő költségekkel szembesülnek (Thibaut–Kelley 1959). Az elmélet szerint az emberek e jutalmak és költségek alapján alakítják ki, illetve szakítják meg kapcsolataikat: azokkal alakítanak ki kapcsolatot, akik a legnagyobb jutalmat biztosítják, és a legkisebb költséget okozzák. Egy kapcsolatban az emberek például értékelik a segítségnyújtást vagy a támogatást, így aki kész biztosítani ezeket, több jutalmat nyújt. Jennings (1950) például azt találta, hogy az altruista lányokat gyakrabban választották barátoknak, mint azokat, akik egoisták és önzők voltak. További példa lehet a nagylelkűség, a lelkesedés, a társasági természet, a pontosság, tisztesség, és a megbízhatóság (Thibaut–Kelley 1959: 37), melyek bárki számára jutalmat jelentenek. Vannak azonban olyan jellemzők is, melyek csak adott emberek számára értékesek. Ilyenek a hasonló érdeklődés, vagy az egymást kiegészítő szükségletek. A kapcsolat költségei közé tartozik a fizikai távolság, amely megnehezíti a kapcsolat fenntartását, vagy a visszautasítás lehetősége.

Az elmélet alapján az embereknek referencia szintje (*Comparison Level, CL*) a jutalmaknak az a minimális szintje a költségekhez képest, melyet egy kapcsolattól elvárnak. Ha nincs olyan kapcsolat, amely a jutalmak és költségek e különbségét biztosítani tudná, akkor az egyén akkor jár a legjobban, ha egyedül marad. Minél magasabb a jutalmak és költségek különbsége az egyén referencia szintjéhez képest, annál kielégítőbb a kapcsolat. A szerzők ezen kívül definiálják az alternatívák referencia szintjét is (*Comparison Level for the Alternatives, CL_{alt}*). Ez azokat a jutalmakat jelenti, melyeket egy alternatív kapcsolat tudna biztosítani. Ha tehát *CL_{alt}* magasabb, mint a jutalmak és költségek különbsége az aktuális kapcsolatban, akkor az egyén az aktuális kapcsolatból átlép az alternatívba. A szerzők szerint minél magasabb a jutalmak és költségek különbsége *CL_{alt}*-hoz képest, annál nagyobb az elköteleződés az aktuális kapcsolat iránt.

A csereelméletet számos esetben alkalmazták a párválasztás magyarázatára. Az alkalmazott változatok azonban néhány tekintetben eltérnek az előbb bemutatott eredeti elmélettől.

Az egyének a »legmagasabb értékű« társat keresik. Az elmélet szerint minden embernek van egy hozzávetőleges »piaci értéke«, attól függően, hogy milyen mértékben rendelkezik bizonyos előnyös tulajdonságokkal. Ilyen például a szépség, az intelligencia, a báj, a vagyon, és a társadalmi státusz. Az elmélet szerint mindenki a legmagasabb értékű társat keresi, így a közelítőleg egyenlő értéket birtokló egyének egymásra találnak. Ebben az értelemben az emberek »kicszerélik« saját értékeiket mások értékeiért. (Kenrick et al. 1993: 951)

Ezen elméletek szerint a házassági piacok hasonlítanak a hagyományos piacokra, ahol különböző javak cserélnek gazdát. A különbség az, hogy itt a nők a férfiak számára vonzó tulajdonságaikat cserélik el olyan személyiségjellemzőkre és státuszra, melyekre ők maguk vágyanak egy férfitől. (Taylor–Glenn 1976: 484)

A bemutatott „alkalmazott változatok” szerint tehát a párválasztással kapcsolatos preferenciák úgy írhatók le, hogy az emberek minél magasabb értékű társat szeretnének.

Ezt a hipotézist empirikusan a házastárs-választással kapcsolatban vizsgálták. Ennek során a szerzők azt feltételezik, hogy vannak bizonyos értékes tulajdonságok, melyek növelik a vonzerőt. Ezért az értékes tulajdonságokkal rendelkezők olyanokat választanak, akik szintén sok értékes tulajdonsággal rendelkeznek. Emiatt kialakul bizonyos mértékű homogámia, azaz korreláció a nő és a férfi tulajdonságai között. Annak azonban, hogy a jobb tulajdonságokkal rendelkezők nagyobb vonzerővel bírnak, két különböző tulajdonság vizsgálatakor is teljesülnie kell.

Számos tanulmány elemezte a kapcsolatot a férfiak és nők végzettsége és fizikai vonzereje között. A kiinduló kérdés az volt, hogy a szebb, vagy a magasabb végzettségű nőknek van jobb esélye magas végzettségű férjre szert tenni. Elder (1969) azt mutatta ki, hogy a nők számára a magas végzettségű férj szerzésében a végzettség hasznosabb (magasabb a korreláció), mint a szépség. A szerző azt is megfigyelte, hogy a társadalmi háttér (az apa végzettsége) interakciós hatása is szignifikáns, azaz a jobb háttérű nők számára a végzettség szerepe erőteljesebb, mint a rosszabb háttérűeknél.

Taylor és Glenn (1976) kutatása megerősítette Elder (1969) korábbi eredményeit. Kis, de statisztikailag szignifikáns összefüggést találtak a nők fizikai vonzereje, és férjük végzettsége között, a nők végzettségével kontrollálva. A fizikai vonzerő és a végzettség hatása közül az utóbbi bizonyult erősebbnek. Szintén kimutatták a társadalmi háttér interakciós hatását is.

Stephens és szerzőtársai (1990) azt vetették fel, hogy a korábbi tanulmányok kizárólag azért mutattak ki összefüggést a nők szépsége és a férfiak végzettsége között, mert nem kontrollálták a férfiak fizikai vonzerejének hatását. Ezzel kontrollálva kis, de statisztikailag szignifikáns hatását találták a nők szépségének a párjuk végzettségére *zero order correlation*-t használva. Regressziós modellben azonban azt kapták, hogy a nők szépségének hatása társuk végzettségére statisztikailag nem szignifikáns. A szerzők továbbá nem találtak különbséget a nemek között a fizikai vonzerő és a társ végzettségének kapcsolatában. Azt viszont kimutatták, hogy a fizikai vonzerő szignifikáns hatást gyakorol a társ fizikai vonzerejére.

Tanulmányok egy másik csoportja a *faji származás és a végzettség* kapcsolatát vizsgálta.

Kalmijn (1993) a felfelé házasodás (valaki magasabb végzettségűvel házasodni) és a lefelé házasodás esélyhányadosait számolta ki. Azt találta, hogy a fekete férfiakkal házasodó fehér nők nagyobb valószínűséggel házasodnak felfelé, mint a fekete férfiakkal házasodó fekete nők. Továbbá a fekete nők is kisebb valószínűséggel házasodnak felfelé, ha fehér férfihez mennek, mint a fehér nők, akik fehér férfiakkal házasodnak össze. Viszont a fehér nők, akik fekete férfiakhoz mennek, nem házasodnak nagyobb valószínűséggel felfelé, mint azok a fehér nők, akik fehér férfiakkal házasodnak. Ennek oka egyszerűen az etnikum és a végzettség eloszlásában keresendő: a fehér férfiak átlagosan magasabban iskolázottak, mint a feketék. Az általános tanulság, hogy létezik pozitív interakció a felfelé házasodás és a vegyes házasság között, ezt azonban néha elnyomja a populáció eloszlásának hatása.

Schoen és Wooldredge (1989) hasonló interakciós hatásokat mutatott ki regressziós modellekben. Azt találták, hogy például a 23–25 éves fekete férfiak nagyobb valószínűséggel vesznek el fehér nőt, ha a nő végzettsége az övék alatt van egy kategóriával. A többi korcsoport esetében azonban ez a különbség nem volt kimutatható. Valójában, ha megnézzük az adatokat, erősebb az összefüggés a kor és a végzettség között: a 32 év alatti nők szinte összes korcsoportjában az látható, hogy a nők nagyobb valószínűséggel házasodnak náluk több, mint 10 évvel idősebb férfival, ha az egy vagy két kategóriával magasabb végzettségű, mint ők.

Rosenfeld (2005) a státusz és a faji származás „cseréjével” kapcsolatos korábbi tanulmányok másodelemzését végezte el, és kimutatta, hogy a „csere” csak a nem megfelelő módszertan miatt volt kimutatható.

DiMaggio és Mohr (1985) a *kulturális tőke és a végzettség kapcsolatát* elemezte. A szerzők a kulturális tőkét, mint a magas kultúrában való részvételt, illetve ez iránti érdeklődést mérték. Az általuk használt változó egy faktorelemzés eredménye, és olyan tényezőket foglal magában, mint komolyzenei koncertek látogatása, színpadi szereplési tapasztalat, képzőművészeti események látogatása és a „művelt önkép” (DiMaggio–Mohr 1985: 1237). A szerzők szignifikáns kapcsolatot találtak az ilyen módon mért kulturális tőke és a társ végzettsége között kontrollálva a kérdezett végzettségével, általános képesség-teszt értékével, az apja végzettségével és annak foglalkozási presztízsével. A kismértékű de statisztikailag szignifikáns közvetlen kapcsolat mellett jelentős közvetett hatást találtak a kérdezett saját végzettségén keresztül. (saját kulturális tőke > saját végzettség > társ végzettsége)

A befektetési modell

A befektetési modell (Rusbult 1980, 1983) a csereelmélet speciális változata. Thibaut és Kelley eredeti modelljét Rusbult egy tekintetben egészíti ki. Azt feltételezi, hogy a jutalmak és költségek mellett még egy tényező befolyásolja a kapcsolattal való elégedettséget és az az iránti elköteleződést: a befektetés. A szerző kétféle befektetés hatását vizsgálta. Külsődlegesnek nevezte azokat a befektetéseket, melyek nem a kapcsolatra vonatkoznak, de az ember elvesztheti, ha kilép a kapcsolatból. Ilyen például az otthon, ha két ember együtt él, vagy a barátok, ha közös barátaik vannak. Belső befek-

etéseknek hívja a szerző azokat a befektetéseket, melyek konkrétan a kapcsolatra vonatkoznak, mint például a kapcsolatba fektetett idő, pénz, vagy érzelmi befektetés. Azt találta, hogy mindkét típusú befektetés növeli az elköteleződést a párkapcsolatokban (nem házasságot, hanem egyetemisták együtt járását elemezte). A befektetések szerepét barátságok esetében is vizsgálták (Bussbach 1996).

Az evolúciós elmélet

Az evolúciós elmélet a szociológusok körében általában nem túl népszerű – talán épp ezért célszerű itt röviden bemutatni. Az elmélet a párválasztásra vonatkozik, a barátságokra nem. Következtetései alapvetően megegyeznek a csereelmélettel, azaz, hogy az emberek bizonyos szempont szerint a legértékesebb társ kiválasztására törek-szenek. A különbség annyi, hogy az evolúciós logika szerint nem valamiféle társadal-milag meghatározott tulajdonságok alapján keresik a legjobb partnert, hanem „a párválasztás során olyan tulajdonságokat preferálnak, amelyek olyan génekkel kap-csolatosak, melyek közvetlenül hozzájárulnak a potenciális utódok túléléséhez, illetve amelyek olyan erőforrások birtoklását jelzik, melyek segítik az utódok felnevelését”. Az evolúciós elmélet szerint ugyanis az egyének arra törek-szenek, hogy saját génjeiket továbbörökítsék, azaz maximális számú túlélésre képes utódot hozzanak létre. Ez nem tudatos törekvés, hanem a túlélés miatt ezek a preferenciák alakultak ki. Ugyanúgy, mint ahogy az édes ízt is azért szeretik az emberek, mert ez a több tápanyagot tartalma-zó gyümölcsök íze, melyek fontosak a túléléshez, azok a párválasztási preferenciák él-nek túl a társadalomban, melyek biztosítani tudják saját fennmaradásukat. (Kenrick et al. 1993: 951). Hasonlóan a csereelmülethez, az evolúciós elmélet szerint is preferen-ciáiknak megfelelően a legjobb tulajdonságú emberek a legjobbakat választják, így a rosszabbak számára csak a rosszabbak maradnak. Így kialakul a homogámia.

Az elmélet szerint egy közvetlenül az utódok nemzésével kapcsolatos tulajdonság a fizikai vonzerő. Az egészséggel kapcsolatos tulajdonságok – átlagos testalkat, feszes izmok, sima bőr, egészséges fogak, stb. – minden társadalomban vonzóak. Az elmélet alapján azért alakult ki, hogy a férfiak a fiatal nőket tartják vonzónak, férfiak vonzereje viszont kevésbé kötődik a fiatalsághoz, mert a nőknél fiatal korban maximális az utó-dok születésének valószínűsége, míg a férfiak hosszabb perióduson keresztül képesek nagyjából azonos valószínűséggel egészséges utódot nemzeni (Buss 1989).

Az összes emberi társadalomban létezik valamiféle státusz-hierarchia. Ebben az esetben az utódok sikeres felnevelésével kapcsolatos erőforrásokat jól jelzi a társadal-mi státusz és dominancia. Abban az esetben, ha a gyermekneveléshez a férfi biztosítja az erőforrásokat, a magasabb státuszú párt választó nő és utódja közvetlen előnyhöz jut a többiekkel szemben. (Sadalla et al. 1987). Itt észrevehetjük, hogy az evolúciós elmé-let önmagában nem, csak a nemi szerepek különbözőségének feltételezésével magya-rázza meg, hogy miért fontosabb a státusz a nők, és a szépség a férfiak számára a párválasztáskor.

Egy további funkcionális magyarázatot hozzáadva Sloman és Sloman (1988) úgy érvel, hogy a fizikai vonzerő nem csak a közvetlen reprodukciós kapacitásról árulko-dik, hanem arról is információt biztosít, hogy kik rendelkeznek a reprodukcióhoz szükséges „jó génekkel”. Mivel az emberi társadalomban különböző státusz-hierarchi-

ák vannak, nehéz meghatározni, összességében kik is a „jó génekkel” rendelkezők. A fizikai vonzerő funkciója az, hogy betöltse ezt az információs hiányt (Sloman–Sloman 1988: 462).

Az evolúciós elmélet következménye, hogy minden társadalomban hasonló (az utódok fennmaradásához kapcsolódó) tulajdonságok alapján kellene párt választani az embereknek. Ennek bizonyításával próbálkozott meg Buss (1989) interkulturális vizsgálatában.

A hasonlóság és a vonzalomelmélet

A csere helyett, vagy amellelt, a hasonlóság lehet az a mechanizmus, amely a párválasztást irányítja. Az a tény, hogy az egymáshoz hasonló emberek vonzódnak egymáshoz, melyre szociológiában a homofília elmélete épül, a szociálpszichológia egyik sarokköve. Ennek pszichológiai magyarázata az, hogy ha valaki alapvető értékeinket elutasítja, akkor személyiségünket utasítja el, ha pedig elfogadja, azzal megerősíti az embert abban, hogy igaza van. (Festinger 1950). A hasonlóság hatását a szociálpszichológusok eredetileg a barátsággal, nem a párkapcsolatokkal kapcsolatban mutatták ki.

Newcomb (1961) és kollégái kísérletükben egy egyetemi kollégiumot figyeltek meg egy éven keresztül, majd ezt a kísérletet megismételték a következő évfolyamban. Azt találták, hogy a kísérlet kezdetén mért attitűdök hasonlósága jól jelezte előre, hogy az év végén mely diákok vonzódtak egymáshoz. Az attitűdök hasonlósága viszont nem befolyásolta a kezdeti vonzalmakat, amikor a diákok még nem ismerték egymást annyira (Newcomb 1961: 81). Azt is kimutatták azonban, hogy azok a diákok, akik vonzódnak egymáshoz, már kezdetben úgy vélik, hogy a másik értékei alighanem hasonlóak az övékhez (Newcomb 1961: 53). Az attitűdök mellett Newcomb megvizsgálta a hasonlóság szerepét öt „objektív tulajdonság” (a kor, a szak, a vallás, a városi/vidéki származás, illetve a szobabeosztás) szerint is. Az eredmények az első megfigyelt évfolyamnál azt mutatták, hogy ezek befolyásolták a vonzalmat a kísérlet kezdetén, azonban ez a hatás megszűnt, ahogy az emberek megismerték egymást. A második vizsgált évfolyamban a megfigyelések egyáltalán nem igazolták a hipotézist.

Byrne (1971) kutatásában az embereknek egy attitűdöket mérő kérdőívet kellett kitölteniük. Ezek után egy már kitöltött kérdőívet adtak nekik, és megkérdezték, mennyire szimpatikus ennek kitöltője. Az adatok azt mutatták, hogy a vonzalom az attitűdök hasonlóságának lineáris függvénye.

Néhány párválasztási preferenciákkal foglalkozó tanulmány kimutatta a hasonlóság szerepét párkapcsolatokban is.

A párválasztást meghatározó tényezők vizsgálatának céljából Kenrick et al. (1993) 8 kombinált mérőszámot hozott létre Buss és Barnes (1986) alapján. Ezek a dominancia, a státusz, a fizikai vonzerő, a családközpontúság, a kellemesség (*agreeableness*), az extravertáltság, az intelligencia és az érzelmi stabilitás voltak. Megkérdezték, hogy ahhoz, hogy a kérdezett egyszer találkozzon, egyéjszakás kapcsolatot létesítsen, rendszeres szexuális kapcsolatot folytasson, együtt járjon, illetve összeházasodjon valakivel, annak legalább melyik percentilisen kellene lennie az említett tulajdonságok szerint. Ezt összehasonlították azzal, hogy az emberek saját magukat hogyan értékelték.

ték a fenti tulajdonságok szerint, és mind az együtt járás, mind a házasság esetén jelentős korrelációkat találtak az elvárások és az önértékelés között (a különböző tulajdonságok esetében 0,3–0,6 nagyságút).

Sprecher és szerzőtársai (1994) 12 tényező szerepét vizsgálták a házassági döntésekben. Megkérdezték például, hogy az emberek mennyire lennének hajlandók olyanokkal házasodni, akik náluk legalább 5 évvel idősebbek, 5 évvel fiatalabbak, náluk kevesebbet keresnek, többet keresnek, náluk iskolázottabbak, kevésbé iskolázottak, más vallásúak, vagy más etnikumhoz tartozók. Az eredmények azt mutatták, hogy az emberek szívesebben házasodtak volna olyanokkal, akinek az iskolázottsága vagy a jövedelme különbözik az övéktől, mint olyanokkal, akivel a korkülönbség több, mint 5 év lenne. Ennél is kevésbé házasodtak volna össze sajátjuktól eltérő vallásúval, a legkevésbé pedig más bőrszínű emberrel házasodtak volna.

Férfi-női különbségek

Számos tanulmány foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy mely tulajdonságok alapján választunk párt, és mennyiben különböznek ebben a tekintetben a férfiak a nőktől (Buss–Barnes 1986; Sadalla et al. 1987; Buss 1989; Kenrick et al. 1993; Sprecher et al. 1994; Li et al. 2002). Mivel a szerzők szociálpszichológusok, főképp különböző személyiség-jellemzők hatását vizsgálták. Módszerük kérdőíves vizsgálat volt: nem azt elemezték tehát, hogy milyen tulajdonságokkal rendelkezik az, akit az emberek párjuknak választottak, hanem megkérdezték az embereket a preferenciáikról.

Buss és Barnes (1986) azt találta, hogy az a legfontosabb, hogy az ember társa először is kedves és megértő legyen, majd, hogy érdekes személyiség, illetve, hogy izgalmas legyen. A férfiak számára szignifikánsan fontosabb a társuk fizikai vonzereje, a nők számára pedig a társuk egyetemi végzettsége és pénzkereseti potenciálja.

Sprecher et al. (1994) kimutatta, hogy a férfiak a nőkhöz képest inkább elfogadnak társukként maguknál fiatalabb, rosszabb kereseti potenciállal rendelkező és más fajhoz tartozó társat, a nőknek pedig kevésbé fontos társuk fizikai vonzereje, mint a férfiaknak.

Li et al. (2002) tanulmánya igazolta, hogy a férfiak számára az a fontos, hogy a társuk legalább valamennyire fizikailag vonzó és intelligens legyen, a nők számára pedig az, hogy legalább valamennyire intelligens legyen, és legyen valamennyi jövedelme.

A férfiak szépséggel, és a nők anyagi helyzettel kapcsolatos erősebb preferenciáit mutatta ki Deaux és Hanna (1984) cikke is társkereső hirdetések alapján. A tanulmány ezen kívül a homoszexuálisok és heteroszexuálisok preferenciáit is összehasonlította, és azt kapta, hogy a szexuális szerepek fontosabbak a homoszexuálisok számára.

A LEHETŐSÉGEK RENDSZERE

A közelségi hipotézis

Szintén a szociálpszichológusok mutatták ki, hogy ha valakivel gyakrabban találkozzunk, azt jobban kedveljük, azaz a közelség vonzalom kialakulásához vezet. Ezt

eredetileg szintén a barátsággal kapcsolatban igazolták, nem a házasságra vonatkozóan.

Festinger (1950) azt figyelte meg, hogy egy egyetemi kollégiumban a barátságok kialakulásának legjobb magyarázó tényezője az volt, hogy milyen távol helyezkedtek el a szobák az épületben. Segal (1974) tanulmánya igen magas (rang)korrelációt talált az egymást barátként megjelölő emberek ábécében elfoglalt helyét vizsgálva egy rendőrákadémián. Ennek oka az volt, hogy az embereket név szerint osztották be csoportokba a kiképzéseken és szobákba a laktanyában. Másrészt viszont Newcomb (1961) korábban bemutatott kísérlete nem támasztotta alá a közelség és a vonzalom kapcsolatát. Adatai azt mutatták, hogy a vizsgált egyetemi kollégiumban az azonos emeleten lakók nem kedvelik egymást szignifikánsan jobban. Ez az azonos szobában lakók esetében is csak a két vizsgált évfolyam egyikében volt megfigyelhető. Ennek oka talán az lehetett, hogy egy meglehetősen kis közösséget (N=17) vizsgált, akik egy épületben laktak, így könnyű volt mindenkit megismerni, függetlenül az épületen belüli elhelyezkedéstől.

A csoportjellemzők hatása a barát- és partnerválasztásra

A közelségi hipotézisnek van egy érdekes alkalmazása, melyet többször teszteltek szociológusok. Azt feltételezték, hogy ha több kapcsolatot alakítunk ki azokkal, akikkel gyakrabban találkozunk, akkor, ha gyakrabban találkozunk olyanokkal, akik tőlünk valamilyen tekintetben különböznek, gyakoribbak lesznek a tőlünk különbözőekkel kialakított (heterogén) kapcsolataink.

Ez volt Blau és Schwartz (1984) második hipotézise, melyet a házassággal kapcsolatban teszteltek. A szerzők 125 amerikai városban vizsgálták meg különböző csoportjellemzőket és a csoportok közötti házassági viszonyokat. Első hipotézisük a méret szerinti eloszlásra vonatkozott. Azt feltételezték, hogy ha egy csoportnak kevesebb tagja van egy városban, akkor annak tagjai nagyobb valószínűséggel fognak kapcsolatot kialakítani csoporton kívüliekkel, mivel egyszerűen nagyobb a csoporton kívüliek aránya. A vizsgált csoportok faji (színesbőrűek, bennszülöttek, idegenek), születési (az adott területen született, vagy máshol), munkahelyi (feldolgozóipar vagy más), illetve foglalkozási (három típus) kategóriákat foglaltak magukban. A szerzők tehát azt szerették volna kimutatni, hogy ha egy városban magasabb a fehérek aránya, akkor ők nagyobb valószínűséggel házasodnak-e fehérekkel, ha nagyobb a bevándorlók aránya, akkor ők kisebb valószínűséggel házasodnak amerikaiakkal, stb. Eredményül azt kapták, hogy a korrelációk az összes csoport esetén szignifikánsak, a várakozásoknak megfelelően (Blau–Schwartz 1984: 37). A szerzők második hipotézise – mint említettem – a csoportheterogenitás hatásával kapcsolatos. Azt feltételezték, hogy ha egy városban nagyobb a heterogenitás, akkor a heterogámia (csoporton kívüliekkel kötött házasság) aránya is magasabb lesz, mivel a heterogénebb közegben az emberek egyszerűen nagyobb valószínűséggel találkoznak tőlük különbözőekkel, és ezáltal több kapcsolat is alakul ki olyan emberek között, akik egymástól különböznek. Ezt a korrelációt megvizsgálták a faj, származás, anyanyelv, etnikum, születés, munkahely és a foglalkozás esetében, és mindegyik esetben statisztikailag szignifikáns pozitív korrelációt kaptak a heterogenitás és a csoportok közötti házasság között. Például az etnikai

háttér szerinti heterogenitás és az etnikai vegyes házasságok aránya között pozitív korrelációt találtak a 125 városban, hasonlóképp a foglalkozás esetében, és így tovább.

A csoportjellemzők párválasztásra gyakorolt hatása szempontjából kulcsfontosságú Kalmijn és Flap (2001) tanulmánya, mely arra a kérdésre kereste a választ, hogy milyen hatást gyakorol a párok közös csoporthoz való tartozása a homogámiára. Öt „szervezett keretet” vizsgálnak: azt, hogy a párok egy iskolába jártak-e (a párok 14,5%-a), családjaik ismerték-e egymást (a párok 14,4%-a), hogy egy szomszédságban nőttek-e fel (11,5%-uk), tagjai-e ugyanannak a civil szervezetnek (10,5%-uk), és hogy egy helyen dolgoznak-e (8,8%-uk). Ezek között a keretek között lehetséges az átfedés – összesen a párok 42,3%-a esetén volt e szervezett keretek legalább valamelyike közös. A szerzők tettek fel kérdéseket a nem szervezett keretekkel kapcsolatban is: megvizsgálták, hogy a párok ugyanarra a szórakozóhelyre vagy kocsmába jártak-e, illetve vannak-e közös barátaik. Azt feltételezték, hogy azok a párok, amelyek esetében valamely szervezett keret közös, homogámabbak lesznek a szerint a tulajdonság szerint, amely szerint a keret homogén. Az egyetlen probléma az volt, hogy semmilyen adat nem állt rendelkezésre a keretek homogenitására vonatkozóan. Így erről a szerzők csak „átgondolt feltételezéseket” alkothattak. Azt feltételezték, hogy akik az iskolából ismerik egymást, azok nagy valószínűséggel egykorúak, és azonos a végzettségük. Továbbá, hogy minél magasabb iskolába jártak együtt, annál valószínűbb, hogy azonos a végzettségük. További feltételezés, hogy a közös munkahely nagyobb valószínűséggel jelent azonos pozíciót a társadalmi rétegződésben, illetve, hogy a közös szomszédság, iskola, vagy családi kapcsolat növeli a vallási homogámia esélyét. Az adatok az összes fenti hipotézist igazolták. Azokat a feltételezéseket viszont, hogy a közös munkahely nagyobb iskolai végzettség szerinti homogámiához, a civil szervezetek pedig életkor szerinti homogámiához vezetnének, el kellett vetni az adatok alapján.

A csoportheterogenitás ismeretlen voltából szárazó problémát McPherson és Smith-Lovin (1987) úgy tudta kezelni, hogy civil szervezeteket vizsgált, mint csoportokat. Azt találták, hogy a civil szervezetek nemek szerint a leghomogénebbek, ezt követi sorrendben az életkor, majd a foglalkozás, majd a végzettség szerinti homogenitás. Ez a heterogenitási sorrend részben abból származik, hogy a teljes populáció heterogenitása is más a vizsgált szempontok szerint. Az adatok alátámasztották a hipotézist, hogy minél heterogénebb a csoport, annál több lesz a csoportban a heterogén (különbözőek közötti) barátság. Kimutatták továbbá, hogy nagyobb csoportokban a gyakoribb a homogén barátság, kisebbben pedig a heterogén. Az a hipotézisük, hogy ha a változók közti korreláció erősebb a csoportban, akkor több lesz a homogén barátság (ezt a szerzők szintén Peter Blau elmélete alapján feltételezték), viszont nem bizonyult igaznak az adatok alapján.

A három idézett tanulmány más-más módon definiálja a csoportokat: városokként, ismerkedési helyszínekként és civil szervezetekként. Ennek ellenére mindhárom azt találta, hogy ha az a közeg, amelyből az ember társat választ heterogénebb, akkor nagyobb valószínűséggel fog önmagától különböző társat választani, a barátságok heterogenitása tehát növekszik.

A PÁRVÁLASZTÁS FOLYAMATA AZ ELSŐ BENYOMÁSTÓL A HÁZASSÁGIG

Az eddigiekben hasonló elméletekkel próbáltuk leírni a párválasztást az alkalmi kapcsolat (*single date*), az együtt járás (*steady dating*), együttélés (*cohabiting*) és házasság esetén. Ebben a fejezetben azokat az elméleteket ismertetjük, melyek az ezekben rejlő különbségekkel foglalkoznak, elsősorban abból a szempontból, hogy a preferenciák különböznek-e ezekben az esetekben.

Együttélés és házasság: egymás folytatásai vagy alternatívák?

Ezt a kérdést vizsgálta Schoen és Weinick (1993) tanulmánya. Azt feltételezték, hogy ha az együttélés a házasság előzménye, akkor annak a házasságokhoz hasonlóan homogámnak kell lennie az összes tulajdonság szerint, kivéve azokat, melyek a nők anyagi és a férfiak nem anyagi preferenciáira vonatkoznak (Schoen–Weinick 1993: 409). Ha viszont ezek különböző formák, akkor a házastársaknak az együtt élőkhez képest jobban kell hasonlítani a primordiális tulajdonságokban, mint a vallás és etnikum. Az adatok azt mutatták, hogy bizony, különböző dolgokról van szó. Azt találták, hogy az együtt élők jobban hasonlítanak végzettségben, a házások pedig hasonlóbbak vallási szempontból és korukat tekintve, továbbá gyakoribb, hogy a férfi magasabb végzettségű. A szelekciós hatásokat elkerülendő a vizsgálatban csak azok szerepeltek, akik az elmúlt két évben ismerkedtek meg.

Hasonlóképp gondolkodott Blackwell és Lichter (2004). Azt feltételezték, hogy az együtt járás és a házasság esetén más dolgok a fontosak. A házasság a családalapításról szól, így a társadalmi státusz fontosabb a házasság esetén, mint az együtt járásnál. Ez alapján azt feltételezték, hogy a társadalmi státusz szerint a házaspárok homogenitásának nagyobbak kellene lenni, mint az együtt járó pároknál. Az adatok azonban nem bizonyították ezt az összefüggést.

A kirostálási hipotézis

A kirostálási hipotézis szerint *azok az együtt járások és együttélések, melyben a felek heterogének, véget érnek, míg a homogének továbbfejlődnek a házasság felé* (Blackwell–Lichter 2004: 719–720). A szerzők a „kirostálási hipotézist” vizsgálták a randevúzás, együttélés és házasság esetében, azt elemezve, hogy növekszik-e a homogámia ennek megfelelően. Az adatok a hipotézist nem igazolták.

Egy korábbi tanulmány adatai ezzel ellenkező összefüggést mutatnak. Henz és Sundström (2001) azt találta, hogy kereset szempontjából az együtt élő párok szignifikánsan kevésbé hasonlóak, mint a házások. Tekintve, hogy a szerzők a házasság és az együtt élő párokat az első gyermek születése után egy évvel hasonlították össze, véleményem szerint ez inkább a két forma különbségét bizonyítja, nem a kirostálódást. Valószínű ugyanis, hogy azok, akik házasságot szeretnének kötni, azok Svédországban is megteszik ezt általában még a gyermek születése előtt, ezekből az együttélésekből tehát ritkán lesz házasság.

Az inger – érték – szerep (*stimulus – value – role, SVR*) elmélet

Az inger – érték – szerep elméletet (Murstein, 1971, 1987) a kirotálási hipotézis egy továbbfejlesztésének tekinthetnénk, azonban, mint látható, keletkezése megelőzte azt. Az SVR elmélet szerint az emberek más-más tulajdonságok alapján „rostálják ki” egymást a párkapcsolat különböző fokozataiban. Legelőször olyan tulajdonságok játszanak szerepet a párválasztásban, amiket meg tudnak figyelni a kapcsolat kialakítása előtt. Ilyen például a fizikai vonzerő, az öltözködés, a másik hangja (Murstein 1987: 929). „Szerelem első látásra” – szoktuk mondani – ez is illusztrálja a vizuális benyomás fontosságát a kapcsolat kezdetén. Amikor választanak, az emberek figyelembe veszik azt is, hogy ezek szerint a tulajdonságok szerint ők mennyire tűnhetnek értékesnek a másik számára, mivel nem szeretnék, ha visszautasítanák őket. Ezek után, a második, „érték” szakaszban az emberek megfigyelik, hogy az alapvető értékeik összeillenek-e. Ez azért fontos, mert az egymásnak nem megfelelő értékeket úgy érzékeljük, hogy személyiségünket utasítják el. Ezek után a pároknak még a házasság előtt figyelembe kell venni az együttélésre vonatkozó elképzeléseiket. Ez a harmadik szakasz a „szerep” szakasz, mely olyan tényezők megfontolását jelenti, mint a szerepekről alkotott elképzelések megfelelése, a szexuális összeillés és a személyiségek illeszkedése (Murstein 1971: 118). Az elmélet empirikus bizonyítására Murstein (1971) kimutatta, hogy a házasság előtt álló párok nagyobb hasonlóságot mutatnak fizikai vonzerő szerint, illetve értékeikben, mintha a párokat véletlenszerűen állítottuk volna össze. Ezenkívül fontos a szakaszok időbeli sorrendjének kimutatása. A szerző ebből azt bizonyította, hogy az „inger” és az „érték” szakaszokra jellemző tulajdonságok már nem fontosak a „szerep” szakaszban, mégpedig úgy, hogy kimutatta, hogy sem a fizikai vonzerőben való hasonlóság, sem az értékek hasonlósága nem befolyásolja a párkapcsolattal való elégedettséget a harmadik szakaszban. Nem tesztelte viszont a szerző az első és a második szakasz sorrendjét. Az elmélet kapcsán felmerülő fontos módszertani probléma volt, hogy hogyan határozzuk meg, mikor ért véget az „érték” szakasz és hol kezdődik a „szerep” szakasz. Murstein a későbbi, 1987-es cikkben a határt úgy definiálja, hogy az esetenkénti randevúzás az „érték”, míg az együtt járás a „szerep” szakasznak felel meg. Természetesen az együttélés és az eljegyzés is ebben az utóbbi szakaszban van.

Az összecsiszolódási hipotézis

Murstein SVR elmélet heves vitát váltott ki a '80-as években (Surra 1990). A legfontosabb kritikát Stephen (1984, 1985) fogalmazta meg, aki úgy érvelt, hogy a kapcsolatuk későbbi szakaszában lévő emberek nem azért hasonlítanak jobban egymásra, mert a kapcsolat folyamán az emberek folyamatosan kiszűrrik azokat a partnereket, akikkel különböző szempontok szerint nem illenek össze, hanem arról van szó, hogy „a kapcsolatokban a kapcsolat fejlődése során az emberek folyamatosan alakítják ki közös véleményüket, elképzeléseiket arra vonatkozóan, hogy hogy vannak a dolgok.”. Stephen (1984, 1985) ezt a feltételezést longitudinális adatok alapján bizonyította, kimutatva, hogy a párok értékei egyre hasonlóbbá válnak a kapcsolat során. Meg kell jegyeznem, hogy ezek az eredmények nem bizonyítják, hogy Murstein tévedett.

Elképzelhető, hogy a két hatás (a nem megfelelőek kiszűrése és a hasonlóvá válás) párhuzamosan létezik.

A preferenciák különbözősége

Abból a szempontból, hogy különböznek-e a partnerekre vonatkozó preferenciák házasság és együtt járás esetén, szintén érdekes Kenrick et al. (1993) tanulmánya. Mint korábban említettem, a szerzők korrelációs együtthatókat számítottak a kérdezett saját maga által értékelt saját tulajdonságai és a partnerre vonatkozó minimális elvárásai között házasság és járás esetén (illetve ezen kívül szexuális kapcsolat és egy randevú esetén is). A házasság és az együtt járás esetén a korrelációk nem különböznek nagymértékben. Ez azt mutatja, hogy az embereknek nem elvárásuk, hogy házastársuk hasonlább legyen hozzájuk, mint élettársuk (legalábbis a vizsgált nyolc tulajdonság szerint). Azt sem mutatják az adatok, hogy bizonyos dolgokban fontosabb a hasonlóság az élettársi, másokban pedig a házastársi kapcsolatban az emberek elvárása szerint. Ha nem a hasonlóságot, hanem a minimálisan elvárt szintet hasonlítjuk össze házasság és együttélés között, azt látjuk, hogy a családközpontúság valamivel fontosabb a házasság esetén. Ha az egyszeri randevúra vonatkozó elvárást hasonlítjuk össze a házasságra és az együttélésre vonatkozóan, azt látjuk, hogy a hasonlóság kevésbé fontosabb egyetlen randevú esetén, illetve az elvárt szint önmagában is alacsonyabb.

TANULSÁGOK

A tanulmányban bemutatott elméletek válogatás eredményei, és mint a filmeknél, itt is vannak „kimaradt jelenetek”. Az áttekintésben nem szerepelt például a házasság közgazdasági elmélete, melyet Becker (1973) alkotott meg. Nem volt szó a társadalmi lehetőségekkel kapcsolatban azokról az elméletekről sem, melyek a nemi arányok párválasztásra gyakorolt hatását elemzik. Az ezek iránt érdeklődők számára Bukodi (2004) áttekintését ajánlom. Ezen kívül nem esett szó a házassági piacok közgazdasági-játékelméleti modelljeiről, melyek közül alapvető tanulmány Roth és Sotomayor (1990).

Az áttekintés alapján látható, hogy annak ellenére, hogy számos tanulmány született a párválasztás magyarázatára, az elméletek egy részét nem sikerült egyértelműen igazolni, vagy cáfolni. A csereelmélet létjogosultsága máig nyitott kérdés. A hasonlóak egymáshoz vonzódását eredetileg az attitűdökkel kapcsolatban mutatták ki, más jellemzőkkel kapcsolatban azonban még szintén nincs közvetlen bizonyíték, különösen olyan kutatásból, mely a preferenciákat nem megkérdezéssel, hanem a meghozott döntések alapján (kinyilvánított preferenciák) vizsgálná. Újdonságot jelentene a kirostálási vagy az SVR elméletek bizonyítása vagy cáfolata is longitudinális adatok alapján.

Az is látható, hogy mivel a párválasztás általában nem magyarázható egyszerűen a racionális döntések alapján, interdiszciplináris kutatásokra van szükség: a szociológiai elemzéseknek a szociálpszichológiai és pszichológiai eredményekre kell épülniük.

A társadalomban a homogámia régóta vizsgált jelenség, amely számos jellemzőt tekintve folytonosan fennáll az évek folyamán. Ezzel kapcsolatban az elmúlt évtizedek

nemzetközi (elsősorban amerikai) trendjeiről lásd például Kalmijn (1998) vagy Mare (1991), a múlt század első felének elemzése pedig megtalálható például Hollingshead (1950) tanulmányában. A magyar trendekről és folyamatokról lásd Bukodi (2004) könyvét.

Mivel az elméletek mindegyike magyarázza a homogámia kialakulását, a párválasztás megfigyelése alapján önmagában nem tudjuk eldönteni, melyik elmélet(ek) igaz(ak). Nem tudjuk eldönteni, hogy a preferenciák, vagy a lehetőségek okozzák a homogámiát (illetve, melyik mennyiben). Azt sem tudjuk, hogy ha a preferenciák felelősek ezért, akkor azért választanak az emberek hasonlókat, mert azokhoz vonzódnak, vagy, mert mindenki a legjobbat akarja megszerezni. További magyarázattal szolgálhat bizonyos tulajdonságok korrelációja. Ha a például a végzettség és a kultúra iránti érdeklődés egymással korrelál (lásd DiMaggio–Mohr 1985), akkor, ha a preferenciák miatt az emberek hasonló kulturális érdeklődésűeket választanak, akkor is kialakul a végzettség szerinti homogámia is. Így az is lehet, hogy egyes tulajdonságokra a hasonlóak vonzalma, másokra a csereelmélet igaz.

Ebből az következik, hogy amellet, hogy a preferenciákkal kapcsolatos kérdéseket tisztázni kellene, felmerül az igény egy olyan kutatásra, amely a preferenciák és a lehetőségek szerepét el tudja különíteni a homogámia kialakulásában. Itt azonban beleütközünk abba a problémába, mint Kalmijn és Flap (2001): nem tudjuk egyszerűen számszerűsíteni a lehetőségek szerepét, mert az ismerkedési helyszínek heterogenitását nem tudjuk mérni. Így a kérdés vizsgálatára valamilyen újszerű módszer szükséges a szociológusok részéről.

A szerző saját kutatása ezt az internetes ismerkedés vizsgálatával keresztül próbálja meg megoldani, ahol az egyes internetes ismerkedési helyszínek jelentik a lehetőségek rendszerét, melyek heterogenitása mérhető. Az internetes ismerkedés vizsgálatában önmagában sok problémát vet fel. Ezen kívül is nyilván számos innovatív módszer képzelhető el a bemutatott kérdések tisztázására.

IRODALOM

- Becker, G.S. (1973): A Theory of Marriage: Part I. *Journal of Political Economy*, 81(2): 813–846.
- Blackwell, D.L.–Lichter, D.T. (2004): Homogamy Among Dating, Cohabiting and Married Couples. *The Sociological Quarterly*, 45(4): 719–737.
- Blau, P.M.–Schwartz, J.E. (1984): *Crosscutting Social Circles. Testing A Macrostructural Theory Of Intergroup Relations*. New Brunswick, N.J.:Transaction Publishers.
- Bukodi E. (2002): Ki kivel (nem) házasodik? A partnerszelekciós minták változása az egyéni életútban és a történelmi időben. *Szociológiai Szemle*, 2.
- Bukodi E. (2004): *Ki, mikor, kivel (nem) házasodik? Párválasztás Magyarországon*. Budapest: Századvég Kiadó–Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság.
- Buss, D.M. (1989): Sex Differences in Human Mate Preferences: Evolutionary Hypotheses Tested in 37 Cultures. *Behavioral and Brain Sciences*, 12: 1–49.
- Buss, D.–Barnes, M. (1986): Preferences in Human Mate Selection. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50: 559–570.
- Busschbach, J.T. (1996): *T Uit het oog, uit het hart? Stabiliteit en verandering in persoonlijke relaties* (English Summary). Amsterdam: Thesis Publishers.

- Byrne, D. (1971): *The Attraction Paradigm*. New York: Academic Press.
- Deaux, K.–Hanna, R. (1984): Courtship in the Personals Column: The Influence of Gender and Sexual Orientation. *Sex Roles*, 11(5-6), 363–375.
- DiMaggio, P.–Mohr, J. (1985): Cultural Capital, Educational Attainment, and Marital Selection. *American Journal of Sociology*, (90): 1231–1261.
- Elder Jr., G.H. (1969): Appearance and Education in Marriage Mobility. *American Sociological Review*, 34: 519–533.
- Feingold, A. (1988): Matching for attractiveness in romantic partners and same-sex friends: A meta-analysis and theoretical critique. *Psychological Bulletin*, 104: 226–235.
- Festinger, L.–Schachter, S.–Back, K. (1950): *Social Pressures in Informal Groups*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Hollingshead, A.B. (1950): Cultural Factors in the Selection of Marriage Mates. *American Sociological Review*, 15: 619–627.
- Homans, G.C. (1961): *Social Behavior: Its Elementary Forms*. New York: Harcourt, Brace & World.
- Huston, T.L.–Cate, R.M. (1979): Social Exchange in Intimate Relationships. In: Cook, M.–Wilson, G. eds.: *Love and Attraction. An International Conference*. Pergamon Press.
- Jennings, H.H. (1950): *Leadership and Isolation*. New York: Longman Green.
- Kalmijn, M. (1993): Trends in Black/White Inter-marriage. *Social Forces*, 72: 119–146.
- Kalmijn, M. (1998): Inter-marriage and Homogamy: Causes, Patterns, Trends. *Annual Review of Sociology*, 24: 395–421.
- Kalmijn, M.–Flap, H. (2001): Assortive Meeting and Mating: Unintended Consequences of Organized Settings for Partner Choices. *Social Forces*, 79: 1289–1312.
- Kandel, D.B. (1978): Homophily, Selection and Socialization in Adolescent Friendships. *American Journal of Sociology*, 84(2): 427–436.
- Kenrick, D.T.–Groth, G.E. –Trost, M.R.–Sadalla, E.K. (1993): Integrating Evolutionary and Social Exchange Perspectives on Relationships: Effects of Gender, Self-Appraisal, and Involvement Level on Mate Selection Criteria. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64: 951–969.
- Lazarsfeld, P.–Merton, R.K. (1954): Friendship as a Social Process: A Substantive and Methodological Analysis. In Berger, M.–Abel, Th.–Page, Ch. eds.: *Freedom and Control in Modern Society*. New York: Van Nostrand, 18–66.
- Li, N. P.–Kenrick, D.T.–Bailey, M.J.–Linsenmeier, J.A.W. (2002): The Necessities and Luxuries of Mate Preferences: Testing the Tradeoffs. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82(6): 947–955.
- Mare R.D. (1991): Five Decades of Educational Assortative Mating. *American Sociological Review*, 56: 15–32.
- McPherson, J.M.–Smith-Lovin, L. (1987): Homophily in Voluntary Associations: Status Distance and the Composition of Face-to-Face Groups. *American Sociological Review*, 52(3): 370–379.
- McPherson, M.–Smith-Lovin, L.–Cook, J. (2001): Birds of a Feather: Homophily in Social Networks. *Annual Review of Sociology*, 27: 415–44.
- Murstein, B.I. (1971): A Theory of Marital Choice and its Applicability to Marriage Adjustment. In Murstein, B.I. ed.: *Theories of Attraction and Love*. New York, Springer.
- Murstein, B.I. (1987): Clarification and Extension of the SVR theory in Dyadic Pairing. *Journal of Marriage and the Family*, 49(4): 929–933.
- Newcomb, Th.M. (1961): *The Acquaintance Process*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Rosenfeld, M.J. (2005): A Critique of Exchange Theory in Mate Selection. *American Journal of Sociology*, 110(5): 1284–1325.

- Roth, A.E.–Sotomayor, M.A.O. (1990): *Two-sided Matching. A Study in Game-Theoretic Modelling and Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rusbult, C.E. (1980): Commitment and Satisfaction in Romantic Associations: A Test of the Investment Model. *Journal of Experimental Social Psychology*, 16: 172–186.
- Rusbult, C.E. (1983): A Longitudinal Test of the Investment Model: The Development (and Deterioration) of Satisfaction and Commitment in Heterosexual Involvements. *Journal of Personality and Social Psychology*, 45: 101–117.
- Sadalla, E.K.–Kenrick, D. T.–Vershure, B. (1987): Dominance and Heterosexual Attraction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(4): 730–738.
- Schoen, R.–Weinick, R.M. (1993): Partner Choice in Marriages and Cohabitations. *Journal of Marriage and the Family*, 55: 408–414.
- Schoen, R.–Wooldredge, J. (1989): Marriage Choices in North Carolina and Virginia, 1969.71 and 1979.81. *Journal of Marriage and the Family*, 51: 465–481.
- Segal, M. (1974): Alphabet and Attraction: An Unobtrusive Measure of the Effect of Proximity in a Field Setting. *Journal of Personality and Social Psychology*, 30(5), 654–657.
- Slovan, S.–Slovan, L. (1988): Mate Selection in the Service of Human Evolution. *Journal of Social and Biological Structures*, 11: 457–468.
- Sprecher, S.–Sullivan, Q.–Hatfield, E. (1994): Mate Selection Preferences: Gender Differences Examined in a National Sample. *Journal of Personality and Social Psychology*, 66: 1074–1080.
- Stephen, T.D. (1984) A Symbolic Exchange Framework for the Development of Intimate Relationships. *Human Relations*, 37: 393–408.
- Stephen, T.D. (1985): Fixed-Sequence and Circular-Causal Models of Relationship Development: Divergent Views on the Role of Communication in Intimacy. *Journal of Marriage and the Family*, 47: 955–963.
- Stevens G.–Owens, D.–Schaefer, E.C. (1990): Education and Attractiveness in Marriage Choices. *Social Psychological Quarterly*, 53: 62–70.
- Surra, C. (1990): Research and Theory on Mate Selection and Premarital Relationships in the 1980s. *Journal of Marriage and the Family*, 52: 844–865.
- Taylor P.A.–Glenn N.D. (1976): The Utility of Education and Attractiveness for Females' Status Attainment through Marriage. *American Sociological Review*, 41: 484–498.
- Thibaut, J.W.–Kelly, H.H. (1959): *The Social Psychology of Groups*. New York: John Wiley and Sons Incorporated.
- Verbrugge, L.M. (1977): The Structure of Adult Friendship Choices. *Social Forces*, 56(2): 576–597.